

Franciaország és az EU keleti bővítése, avagy a templom őrzőjének dilemmái

Vincze Hajnalka

Európa 2002, 2004/4

Francia értelmezésben a bővítés “sem a közös európai jólét, sem pedig a közös európai függetlenség igényét nem rendelheti maga alá. Ellenkezőleg: a keleti országok felvételét úgy kell végigvinni, hogy az Európa kollektív függetlenségét és jólétét szolgálja.” A francia magatartás mögött “a vezérfonal mindvégig ugyanaz volt. Egy rendkívül következetes, ám mégis roppant sok félreértésre okot adó hozzáállás: a „templom őrzőjének” attitűdje. Amit Párizs gyakorta rosszul kommunikálva, saját magának időnként öngólokot rúgva, a stratégiai célhoz képest néhol komoly taktikai hibákat vétve képviselt. De legalább képviselte. Még ha ezt többnyire egyedül, s a bővítés állítólagos kerékkötőjének szerepében kellett is tennie. Az egyre bővülő Unióban ugyanis kifejezetten magányos gyakorlat az integráció eredeti célkitűzéseinek, politikai-stratégiai végcéljainak továbbörökítése.”

Miként maradhat meg a kibővült Unió?

„Párizs szemében az Unió egzisztenciális-strukturális dilemmáira adott válasz a többsebességes Európa létrehozása.” „A francia Európa-politika mélyén a Giscard és Delors által felvázolt kétprojektes elképzelés áll. Párizs semmilyen más módon nem tudja ugyanis feloldani az őt már jó ideje – korántsem csupán a mostani tizes bővítés folytán – gúzsba kötő ellentmondást. Vagyis azt a helyzetet, amiben az egyik oldalon a jelen integrációs fok nem elegendő az Európa-nagyhatalom elképzelés megvalósításához (Európa teljesértékű, autonóm nemzetközi szereplővé válásához), a másikon viszont az integráció össz-uniós szintű mélyítése automatikusan ennek az Európa-nagyhatalom koncepciónak a kisebbségbe kerülését eredményezné. Az egyetlen megoldás tehát az „együtt élni akarás” (vouloir vivre ensemble) és az „együtt tenni akarás” (vouloir agir ensemble) kettéválasztása. Más szavakkal: a külvilághoz való viszony passzív és aktív elemeinek a résztvevők politikai akarata alapján történő elkülönítése. Európa-térség már önmagában („az egymásrautaltság kezelésének laboratóriumaként”) is modellt jelent más regionális tömörülések számára. Ahhoz azonban, hogy a nemzetközi kapcsolatokban a valódi multilateralizmusnak kedvező kiegyensúlyozottabb erőter alakuljék ki, Európa-nagyhatalom megjelenésére és aktív szerepvállalására is szükség volna. Jól látható azonban, hogy uniós körben jelenleg a távlati francia stratégiával ellentétes folyamat zajlik: a lényegi kérdésekben megosztott nagy Európa szintjén kierőltethető mélyítések szorgalmazása. Ilyen körülmények között Párizs részéről az ebben rejlő lehetőségek maximálására, illetve az adott kereteken belül a rugalmassági elv mind teljesebb térhódítására helyeződik a hangsúly. S határozottan nem a huszonötös-harmincas-negyvenes Unió érdemi szuverenitás-átadásokhoz (következésképp a francia Európa-nagyhatalom koncepció óhatatlan kisebbségbe kerüléséhez) vezető mélyítésére. Tudván, hogy a jövőbeni történések nyomása alatt – az alkotmány-ratifikálások, további bővítések és azok ratifikálása, az új szerződésben foglalt irreális célkitűzések megvalósítása során jelentkező akadályok, illetve az ott lazább formában szereplő integrációs mechanizmusok szorosabbra fonásának szükségessége folytán – előbb-utóbb úgyszólván elodázhatatlanná válik majd a két projekt szétválasztása.”

Többi alcím:

Néhány történeti kapaszkodó

François Mitterrand konföderációs terve

Edouard Balladur és a közép-európai stabilitási paktum

Chirac elnök lendületvétele és az azt ellenpontoszó tényezők
A 2000. évi francia elnökség felemás mérlege
Jacques Chirac helyreutasítja a közép- és kelet-európai „neveletleneket”
A francia bővítés-politika vezérfonala

A fő csapásirány

„Nem csupán a szabad nemzetek érdekében kell létrehoznunk Európát, hanem azért is, hogy majd fogadhassuk benne azokat a keleti országokat, akik – szabadulva addig elszenvedett alávetettségükből – a felvételüket, s a mi erkölcsi támogatásunkat kérik majd. Tartozunk nekik egy egységes és testvéri Európával. Minden lépés, amit ebben az irányban teszünk, egy újabb esélyt jelent számukra. Szükségük lesz ránk abban az óriási beilleszkedési feladatban amit végre kell majd hajtaniuk. Így épül majd fel egy új, jólétben élő és független Európa. A mi feladatunk az, hogy készen álljunk.”

Robert Schuman, volt francia külügyminiszter, 1963. november

Az európai integráció útnak indítójaként számontartott Schuman prófétikus szavaiban benne rejlik a francia diplomáciának a közép- és kelet-európai rendszerváltásokat követő uniós bővítéssel kapcsolatos valamennyi fejtörője. Mindenekelőtt egy retorikai probléma: bármilyen jól hangozzék ugyanis, francia logika szerint alapvetően félrevezető az „Európa újraegyesítése” kifejezés. Valójában az egyik oldalon beilleszkedésről, a másikon pedig a felvételüket kérők befogadásáról van szó. Ez határozottan nem egy szimmetrikus folyamat, miként az eredménye sem a két fél szimpla összeadódása folytán felhígult egység kell, hogy legyen. Ettől még a befogadás magától értetődőnek tekintett – megkérdőjelezhetetlen és megkérdőjelezetlen – célkitűzés. Ami azonban sem a közös európai jólét, sem pedig a közös európai függetlenség igényét nem rendelheti maga alá. Ellenkezőleg: a keleti országok felvételét úgy kell végigvinni, hogy az Európa kollektív függetlenségét és jólétét szolgálja. Ám nyilvánvaló, hogy ennek érdekében – s itt jutunk el a „bővítés-mélyítés” páros kapcsán az utóbbi kronológiai elsőbbségét hangsúlyozó francia megközelítés lényegéhez – a kihívásra minden szempontból készen álló Unióra lenne (lett volna) szükség.

Néhány történeti kapaszkodó

Jelen írásnak természetesen nem célja a francia bővítés-politika kimerítő és részletekbenemő történeti áttekintése. Következésképpen ezúttal csupán az általános irányon belüli hangsúlyváltások jelzésére, valamint néhány jellemző epizód felidézésére szorítkozhatunk. Előzetesen azonban feltétlenül nyomatékosítani kell, hogy a különböző terminológia-váltások, diplomatikus és kevésbé diplomatikus megnyilvánulások, a sajtóban fordulatként, fékezésként vagy lendületvételeként megjelenő francia kezdeményezések mögött a vezérfonal mindvégig ugyanaz volt. Egy rendkívül következetes, ám mégis roppant sok félreértésre okot adó hozzáállás: a „templom őrzőjének” attitűdje.[1] Amit Párizs gyakorta rosszul kommunikálva, saját magának időnként öngólokot rúgva, a stratégiai célhoz képest néhol komoly taktikai hibákat vétve képviselt. De legalább képviselte. Még ha ezt többnyire egyedül, s a bővítés állítólagos kerékkötőjének szerepében kellett is tennie. Az egyre bővülő Unióban ugyanis kifejezetten magányos gyakorlat az integráció eredeti célkitűzéseinek, politikai-stratégiai végcéljainak továbbörökítése.

François Mitterrand konföderációs terve

A keleti bővítés kapcsán mindenekelőtt az alaphangot megadó mitterrandi konföderáció-elképzelést érdemes közelebbről szemügyre venni. Ami egyúttal a rossz kommunikáció, a francia diplomáciának rúgott öngól és a taktikai hiba iskolapéldája is. Mint ilyen, hamar süllyesztőbe került. Ettől függetlenül azonban egy olyan megoldást vázolt fel (a francia

Európa-politika állandóin mintegy improvizálva), amely radikálisan megváltozott körülmények között és visszajára fordított csomagolásban, de alap gondolatát tekintve másfél évtizeddel később is Párizs uniós koncepciójának középpontjában marad.

Az 1989 második felében elnöklő Franciaország részéről Mitterrand köztársasági elnök kezdettől tudatosította, hogy az ő olvasatában a Keleten zajló örvendetes események csak még sürgetőbbé teszik a Közösség egyébként is napirenden szereplő mélyítését. Mint mondta: „A közösségi építkezés felgyorsítása és megerősítése az, ami kitüntetett módon hozzájárul majd a pozitív változásokhoz Keleten. Nem csupán több és jobb képességgel látjuk el magunkat, s nem csupán egy következő állomáshoz ér Közösségünk, de egyúttal még erősebb vonzást gyakorol majd Európa többi részére”. [2] 1990-re szóló újévi köszöntőjében Mitterrand nyilvánosságra hozta az európai konföderáció kiépítésével kapcsolatos elképzelését. Eszerint: „Európa, amely tegnap még a két szuperhatalom függőségében élt, most – miként az ember haza érkezik – visszatér saját történelméhez és saját földrajzához. Két lépcsőben valósíthatja meg önnön felépítését. Először a Tizenkettek közössége által, melynek struktúráit mindenképpen meg kell erősíteni. Meggyőződésem, hogy a Közösség már pusztán léte folytán is nagyban hozzájárult a Kelet népeinek megmozdulásához, mert támpontként és mágnesként szolgált számukra. A második lépcső még kitalálásra vár. Én a kilencvenes években egy európai konföderáció születésével számolok, amely kontinensünk valamennyi államát egybefogja a kereskedelem, a béke és a biztonság számára keretként szolgáló közös és állandó szervezetben”. [3]

A konföderációs tervet egyfajta rövid távon életbe léptethető, átmeneti megoldásnak szánta Mitterrand a geopolitikai átalakulások kezelésére. Egyszerre tette volna lehetővé a Közösség további mélyülését (vagyis az integráció felhígulásának megakadályozását és az újraegyesülő Németország beágyazását), az új demokráciák Nyugat-Európához kötését és a vákuum-helyzetükből adódó aggodalmak eloszlátását, valamint az Európa feletti amerikai gyámkodás immár indokolhatatlan fenntartásának és Oroszország elszigetelődésének megelőzését. Mitterrand azonban mindezt egymagában, a legközelebbi munkatársaival való konzultálás nélkül – s így néhány alapvető buktatót figyelmen kívül hagyva – ötlötte ki. [4] Ráadásul későbbi szerencsétlen nyilatkozataival csak tovább rontott a helyzeten. Leginkább emlékeztető módon amikor úgy fogalmazott: az átmeneti állapot – tudniillik a tényleges csatlakozásig – „évtizedeken és évtizedeken át tarthat”. [5] A fagyos fogadtatás mindenki számára nyilvánvalóvá tette, hogy a terv ilyen formában nem keresztülvihető. A Közösségbe való felvételt célul kitűző országok parkoló pályára terelést láttak benne, továbbá egyaránt nehezményezték a Szovjetunió bevonását és az Egyesült Államok kirekesztését a francia javaslatból.

Ha a mitterrandi projekt kifejezetten a közép- és kelet-európai országokra célozva, lehetőleg közösségi – de legalábbis francia-német – kezdeményezésként kerül bemutatásra, akkor talán lehetett volna esély rá, hogy egy átfogó keret biztosítson az új demokráciáknak az EK-hoz való fokozatos közeledése számára. Így csupán azt sikerült elérni, hogy a csatlakozni vágyók szemében Franciaország a bővítés késleltetésének szinonímájává lett. Ellentétben az azt feltűnően támogató-sürgető Németországgal. S függetlenül Mitterrand köztársasági elnöknek azoktól az egyértelmű nyilatkozataitól, miszerint a közép- és kelet-európai országoknak „joguk van a Közösség tagjaivá válni”, s „a Közösség és tagjainak feladata, hogy előkészítsék ezt a csatlakozást”. [6] Függetlenül a francia köztársasági elnöknek azoktól az aggályaitól is, melyek egyik oldalon arra mutattak rá, hogy a közép- és kelet-európai országok azonnali csatlakozása „rögvest romokba döntené őket”, lévén hogy gazdaságuk nem lenne képes megbirkózni „a Közösségen belüli szigorú fegyellemmel”; a másikon pedig „a Közösség

erőtlen és ideálok nélküli szabadkereskedelmi övezetté olvadásának” rémképét vetítették előre.[7] A német lelkesedés relativizálására vonatkozó mitterrandi figyelmeztetésekkel sem igen foglalkozott senki akkortájt. Pedig a francia köztársasági elnök már 1991. szeptemberében jelezte: „Franciaország nem ellenzi a keleti országok csatlakozását, de tisztában van vele, hogy amikor a Közösségnek juttatott nemzeti hozzájárulások növeléséről lesz szó, sokan visszakoznak majd”.[8]

Érdeemes megjegyezni, hogy Jacques Delors, az Európai Bizottság akkori elnöke helyeselte (minden fent említett taktikai fogyatékosága mellett) a mitterrandi koncepciót. Mint azt a francia köztársasági elnöknek egy Elysée-beli négyszemközti ebéd alkalmával is jelezte: „Sajnálom, hogy nem tudta megvalósítani a konföderációt, mert az lehetővé tette volna, hogy ezek az országok már nagyon hamar a család részének érezzék magukat történelmi, földrajzi és politikai szempontból egyaránt. Azzal, hogy a belépésüket nem csupán politikai megfontolásoknak rendeljük alá, hanem a közös piachoz való alkalmazkodásra való képességüknek is, csalódásokat és ellenérzéseket fogunk kelteni. Az Ön politikai üzenete helyes volt”.[9]

A konföderációs terv kudarca másfél évtizeddel későbbre toltta Európa két felének közös politikai keretbe foglalását, s nem hagyott más lehetőséget, mint hogy már csak az Unióban kerüljön majd sor rá. A francia bővítés-politika ettől kezdve – mint azt az alábbiakban látni fogjuk – lényegében az eredeti elképzelésnek a megváltozott körülményekhez való adaptálására összpontosult. Az új koncepcióban immár az EU-n belül kell majd szétválasztani a mitterrandi „kereskedelem, béke és biztonság” térségét, illetve a szorosabb politikai integráció eredeti célkitűzését továbbvinni hajlandó és képes szűkebb országcsoporthoz.

Edouard Balladur és a közép-európai stabilitási paktum

Az 1993. márciusi parlamenti választásokat követően Franciaországban ún. hatalmi társbérlet alakult ki (a baloldali Mitterrand köztársasági elnök mellé jobbközép kormány került, Edouard Balladur miniszterelnök vezetésével). Az új külügyminiszter, Alain Juppé, már kinevezése előtt jelezte: „Azok közé tartozom, akik szerint gyorsan szükség van egy erőteljes jelzésre a tekintetben, hogy befogadjuk a Közösségbe ezeket az országokat”.[10] A Balladur-kormány felleltébb szerencsés retorikai hangsúlyváltása természetesen a tartalmi elemeken nem változtatott. Magyarországon tett, 1993. júliusi látogatása alkalmával Juppé kifejtette: „Szeretném végleg eloszlatni a félreértéseket és tévképzeteket. Franciaországnak nem csak, hogy nincsenek ellenérzései Magyarország EK-csatlakozásával szemben, de az külpolitikájának egyik legfontosabb prioritását jelenti”. A francia diplomácia vezetője egyúttal azonban figyelmeztetett arra is, hogy: „Tisztában kell lenni vele: az európai Közösséghez csatlakozás nem olyan, mintha egy klubba lépne be az ember, zsebre tett kézzel amolyan baráti csevegésre érkezve. Ez egy politikai unió, a maga komoly kényszereivel. A felvétel tehát előkészítést igényel mindkét fél érdekében. De az irány ez. Világosan megrajzoltuk, és biztos vagyok benne, hogy a lehető legrövidebb időn belül elérjük célunkat”.[11]

Paradox módon az új francia kormánynak a bővítés iránti elkötelezettségét demonstrálni hivatott legfőbb kezdeményezése ismét csak visszafelé sült el, legalábbis Párizs térségbeli megítélése szempontjából. Balladur miniszterelnök már a Nemzetgyűlésben elhangzó programadó beszédében jelezte: a francia diplomácia ösztönző erőként kíván részt venni a poszt-bipoláris Európa békéjének és stabilitásának kialakításában. Mint mondta: „Nemzetközi konferenciát kell összehívni – lehetőleg az Európai Unió égisze alatt –, melynek célja Európában a helyzet stabilizálása és az egyensúly létrehozása”.[12] A francia javaslatot

értelemszerűen a délszláv válság tovább terjedésének elkerülése, illetve az újabb konfliktusok megelőzése motiválta. Ami ismét csak nem növelte Párizs népszerűségét az érintettek körében, akik részben a balkáni kisiklásokkal való gyanúsítást nehezményezték, részben az általuk már korábban megkötött jószomszédsági szerződésekre hivatkoztak, részben pedig arra hívták fel a figyelmet, hogy a stabilitás garantálásának legjobb módja a gazdasági növekedés elősegítése volna.

A Balladur-tervet mégis sikerült keresztülvinni, nem utolsó sorban annak köszönhetően, hogy közösségi kezdeményezésként, a Koppenhágában visszavonhatatlanul megindult csatlakozási folyamat egyik etapjaként került elfogad(tat)ásra. A Tanács 1993. december 20-i ülésén meghatározott közös akció alapján a stabilitási paktumot 1994 májusában indították útjára, a preventív diplomácia jegyében, az EU-csatlakozáshoz teljesítendő feltételként.[13] A felek végül az 1995. március 20-21-én Párizsban tartott zárókonferencián írták alá a politikai nyilatkozatot és közel száz jószomszédsági szerződést magában foglaló dokumentumot.[14]

Chirac elnök lendületvétele és az azt ellenpontozó tényezők

Az 1995-ös köztársasági elnökválasztásból győztesen kikerülő Jacques Chirac minden addiginál látványosabban kívánta jelezni a francia diplomácia bővítés iránti elkötelezettségét. Ennek ellenére azonban a francia EU-politika állandói (elsősorban a kibővült Unió működőképességét garantáló intézményi reformokhoz való ragaszkodása, illetve a politikai integráció új formában történő továbbvitelének hangsúlyozása) nem tették lehetővé a csatlakozásra váró országokban Franciaország kapcsán kialakult előítéletek maradéktalan eloszlását.

Pedig Chirac köztársasági elnök valóban markáns politikai üzenetet küldött. 1996 szeptemberében a lengyel parlament előtt, következő év januárjában Budapesten, márciusában pedig Prágában hangoztatta, hogy reményei szerint 2000-ben sor kerül a bővítésre, hozzátéve hogy „Franciaország mindent megtesz majd annak érdekében, hogy tartani tudjuk ezt a dátumot”. [15] Ebben az sem zavarta a francia államfőt, hogy közben a brüsszeli Bizottság közép- és kelet-európai országokkal foglalkozó tagja, Hans van den Broek, úgy nyilatkozott: azok a politikusok, akik 2000-re csatlakozást ígérnek „nemigen vannak tisztában a bővítéssel”. [16] Mindenesetre az érintettek körében egyértelműen pozitív visszhangja volt a francia bővítési diplomácia markánsabbá válásának, amit azonnal helyi értéken – komoly politikai üzenetként – kezeltek. Annál is inkább, mert Jacques Chirac nyilatkozataiban előszeretettel hangsúlyozta, hogy ő volt „Nyugat-Európában az első politikus, aki már 1989-ben fenntartások nélkül a csatlakozásuk mellett foglalt állást”. [17] Chirac elnök mindeközben természetesen nem felejtette el hangsúlyozni: „Ahhoz, hogy méltón fogadhassuk Önöket, az Uniót el kell mélyíteni, ambiciózusabb struktúrákat kell biztosítani számára”. [18]

A francia diplomácia lendületét kétségkívül relativizálta a csatlakozni vágyók szemében az 1997. októberében aláírt Amsztedami Szerződéshez csatolt jegyzőkönyv. Ebben Belgium, Franciaország és Olaszország megállapították, hogy az új szerződés „nem felel meg az intézmények jelentős megerősítését előirányozó szükségletnek”, s hogy „egy ilyen megerősítés elengedhetetlen előfeltétele az első csatlakozási tárgyalások befejezésének”. Az intézményi reformok szükségzerű elsőbbségét úton-útfélen hangsúlyozó francia álláspontot a tagjelöltek hosszú időn át a bővítés késleltetésére kitalált ürügynek tekintették. Időbe telt, amíg maguk is átlátták (részlegesen, ti. a differenciálási mechanizmusokkal szembeni ellenérzéseiket mindmáig fenntartva): valóban a kibővült Unió minimális működőképességének kulcsáról van szó.

Tovább árnyalta a francia elköteleződés hitelességének percepcióját, hogy ekkorra már nyilvánvalóan visszafordíthatatlan folyamatról volt szó. Ráadásul 1995-ben egy tárcaközi felülvizsgálat zajlott, melynek eredménye megnyugtatónak volt mondható: a francia érdekek szempontjából nem támaszt leküzdhetetlen akadályokat a közép- és kelet-európai országok uniós csatlakozása, feltéve, hogy az érvényben levő közösségi szabályokat az új helyzethez adaptálják.[19]

Mindenekelőtt pedig az hűthette le a francia diplomácia pozitív „fordulata” iránt lelkesedőket, hogy a kilencvenes évek közepére kikristályosodott a „templomörzés” aktualizált változata, amiben a tagjelöltek saját törekvéseik kicselezését látták. Miként azt az új francia külügyminiszter Hervé de Charette fogalmazta ugyanis: „Két teljesen különböző célkitűzést követünk: az egyik – az új – a kontinens egységének megvalósítása. Madridban elindítottunk egy folyamatot, melynek célja tizenkét új tagország felvétele az elkövetkezendő években. Maga az esemény történelmi jelentőségű: az Európai Unióhoz fog kötni olyan országokat, amelyeket attól korábban elválasztott a törésvonal, amit a Szovjetunió kényszerített Európára fél évszázadon keresztül. Ezáltal létre fogunk hozni egy négyszáz millió fős, óriási piacot. A mi célunk az, hogy ezt egy olyan térséggé alakítsuk, amely az egész világ számára modellként szolgálhat. Egy térséggé, amely képes összefogni egymástól nagyon eltérő kultúrákat, és Európa számára olyan befolyást biztosítani a világban, amilyennel mindeztidáig soha nem rendelkezett. A második célkitűzésünk egy aktívabb, összeforrottabb pólus kialakítása, mely gyorsabban és messzebb halad, és amely valószínűleg szorosabban is integrálódott. Ez szükségszerűen a francia-német páros körül szerveződő országokon alapul majd. A közös pénz nagy szerepet játszik majd benne. Ám egyúttal – szintén szükségszerűen – más területeket is érinteni fog: mindenekelőtt a védelempolitikát. Egyik oldalon a kontinens egysége, a másikon egy szorosabban integrált pólus kialakulása Nyugat-Európában: két egymáshoz kötődő, mégis igencsak különböző projekt rajzolódik ki előttünk.”[20]

A 2000. évi francia elnökség felemás mérlege

2000 második félévében Franciaország töltötte be az EU Tanács soros elnöki tisztségét. Ezt a francia diplomáciának az időközben ismét beköszöntő hatalmi társbérlet helyzetéből kellett végigvezényelnie (Chirac köztársasági elnök a számára balul elsülő 1997-es nemzetgyűlés-feloszlatást követően a baloldali Jospin-kormánnyal, Hubert Védrine külügyminiszterrel és Pierre Moscovici Európa-ügyi miniszterrel dolgozott együtt). Az előzetesen meghatározott uniós menetrendnek köszönhetően a francia elnökségre esett a február 14-én megkezdett, az Amszterdami Szerződésben nyitva hagyott intézményi reformoknak szentelt kormányközi konferencia befejezése. Ezt Párizs – roppant leleményesen – „az Unió felkészítése a bővítésre” címszóval sorolta az elnökségi prioritáslista legtetejére.[21] Egyszerre nyomatékosítva folyamatos vesszőparipáját (nevezetesen a bővítés előfeltételeként kezelt intézményi reformok szükségességét), és hangsúlyozva az új tagok felvétele iránti elkötelezettségét.

A francia elnökség mérlege felemásnak, ám a csatlakozásra váró országok akkori nézőpontjából kifejezetten pozitívnak volt mondható.[22] A Nizzában – 2000. december 10-én hajnali 4 óra 20 perckor – elfogadott új szerződés bár kétségkívül erősen tökéletlen volt (fogyatékoságainak egy részét a Konvent által kidolgozott, már az új tagok belépését követően aláírt alkotmányos szerződés próbálná orvosolni), a célnak azonban megfelelt. A bővítéshez elengedhetetlennek ítélt minimális intézményi reformok benne foglaltattak. S noha igaz, hogy a tárgyalások bizonyos, különösen kényes pontjainál a francia diplomácia „meglepő éretlenségről tett tanúbizonyságot”[23], ettől azonban még mindenki számára nyilvánvaló volt az elnökség elszánt igyekezete a szerződés tető alá hozatala érdekében. Most

nem is beszélve arról, hogy a tizenötös alkudozások nehézkessége az intézményi reformokat kezdettől a bővítés előfeltételeként kezelő francia álláspontot igazolta vissza.

Ráadásul a Nizzában meghozott döntéseknek köszönhetően azonnal és uniós intézményekre lebontva vizualizálhatóvá lett az új belépők tagsága, ami lélektanilag is nagy előrelépést jelentett az EU-felvételt mindinkább délibábnak látó közép- és kelet-európai országok számára. Ehhez társult még a szintén Nizzában elfogadott, a tárgyalások ütemére vonatkozó, fejezetekre lebontott menetrend is, továbbá Nizzai Európai Tanács következtetéseiben a kötelező óvatossággal, ám mégis első ízben konkrétan szereplő dátum, miszerint: „az Unió 2002 végére képes lesz a készen álló új tagok befogadására, remélve, hogy az utóbbiak részt vehetnek a következő európai parlamenti választásokon”. [24]

Jacques Chirac helyreutasítja a közép- és kelet-európai „neveletleneket”

Végezetül érdemes megemlíteni egy, közvetlenül a csatlakozási szerződések aláírása előtt bekövetkezett incidenst. Az Irak körüli, 2003 elején tetőző diplomáciai válság során született „nyolcak” illetve „tizek” leveleire [25] Chirac köztársasági elnök részéről adott, meglehetősen erőteljes reakcióról van szó. Ez ugyanis nem az ENSZ-ben zajló nagy játszáról, hanem az európai integrációról szólt. [26] Együttal remekül illusztrálta Párizsban a „templomőrző” magatartáshoz kapcsolódó nehézségeit, illetve (a küszöbön álló csatlakozások fényében) már-már szuicid hajlamként értelmezhető eltökéltségét.

Az Európai Tanács rendkívüli találkozóját követő sajtókonferencián Jacques Chirac köztársasági elnök úgynevezett kirohanásában magára vállalta azt a roppant hálátlan feladatot, hogy az európai integráció illemszabályairól okítást tartson az Unióba belépni készülő közép- és kelet-európai országok számára. Egy újságírói kérdésére, mely szerint „Mit mondana Ön a tagjelölteknek a levelek megírását követő mini-válság kapcsán?”, a francia államfő többek között a következőket válaszolta: „Ami a tagjelölt országokat illeti, őszintén szólva úgy vélem, hogy meggondolatlanul cselekedtek. Hiszen az Európai Unióba való belépés mindenképpen feltételez egy minimális tiszteletet a többiek iránt, egy minimális egyeztetést. Ha az első nehéz kérdés kapcsán az ember elkezd a saját álláspontját hangoztatni, anélkül hogy bárminemű egyeztetést folytatna azzal a csoporttal amelyhez egyébiránt csatlakozni kíván, nos, az nem egy felelősségteljes magatartás. De legalábbis nem igazán jólnevelt dolog. Tehát én azt gondolom, hogy egy remek alkalmat mulasztottak el a hallgatásra. Hozzáteszem még, hogy ez az eljárás a maga komikus és gyermekes jellege mellett még ráadásul veszélyes is. Mert ne feledjük, hogy a Tizenötök között több országnak is népszavazás útján kell ratifikálnia a bővítést. Én tehát azt mondanám, hogy ezek az országok egyszerre voltak – mondjuk ki bátran – nem igazán jólneveltek és egy kicsit meggondolatlanok is azzal a kockázattal kapcsolatban, amit az amerikai állásponthoz való túl gyors igazodás hordoz magában.” [27]

Noha az atlantista EU-tagországok, élükön Tony Blair brit miniszterelnökkel, Chirac elnök nyilvános szemrehányásait követően a csatlakozó államok védelmére siettek, azért nem kevesen voltak, akik úgy érezték, hogy a francia államfő helyettük is beszélt. A szókimondásáról ismert Louis Michel, akkori belga külügyminiszter – jelenleg a fejlesztéspolitikáért felelős brüsszeli biztos – nem köntörfalazott: „a koppenhágai csúcstalálkozó másként is végződhetett volna, ha a Tizenötök tudták volna, hogy a tagjelöltek úgy viselkednek majd az Egyesült Államokkal kapcsolatban, ahogyan azt végül tették”. [28] Valéry Giscard d’Estaing, az Unió alkotmányos szerződésének tervezetét kidolgozó Konvent elnöke a nyolcas-tizes levelekről úgy nyilatkozott: „Ami megdöbbenő az az, hogy ezek az állásfoglalások az atlanti szisztéma iránti lojalitást az európai rendszerhez való kötődés fölé

helyezik”.[29] Franciaországon belül a Chirac-i „szemrehányások” tartalmának jogosságát senki nem vitatta (mindig is teljes volt a konszenzus a tekintetben, hogy az újonnan érkezőkben feltétlenül és folyamatosan tudatosítani kell az európai projekt politikai tartalmát), ám annak hangvételét illetően az ellenzék részéről igen erős kritikák fogalmazódtak meg. Elisabeth Guigou, korábbi Európa-ügyi miniszter például „politikai hibának” nevezte az államfő kirohanását, ám mint mondta: „az bizonyos, hogy mindenképpen reagálni kellett, mert nem hagyhatjuk eluralkodni azt a benyomást, miszerint Európa pusztán csak egy szabadkereskedelmi zóna, ami csupán arra jó, hogy szubvenciókat osztogasson”.[30]

A tagjelölt országok utolsó, Chirac elnök részéről történő, rendre intésével mondhatni bezárult a mitterrandi konföderációs elképzeléssel indított kör. Az újonnan csatlakozók szemében Franciaország visszavonhatatlanul a vonakodó, késleltető, gyanakvó magatartás megtestesítője. Függetlenül attól, hogy az Unióba való felvételük szükségszerűsége egyetlen pillanatig sem volt kérdéses Párizs számára, s tekintet nélkül arra, hogy a francia magatartás háttérben álló „templomőrző” attitűd hosszú távon az integráció további fejlődésének és fennmaradásának záloga. A francia oldalon elkövetett taktikai hibák legsúlyosabb következménye, hogy éppen ezektől a távlati megfontolásoktól idegenítette el az újonnan belépő országokat, akik a csatlakozási folyamat során hozzászórtak, hogy (bár tévesen, ám automatikusan) ellenük irányuló lépésnek tekintsék azokat.[31]

A francia bővítés-politika vezérfonala

A francia bővítés-politika meghatározó szempontja, hogy az új csatlakozások nem vezethetnek mellék- (francia értelmezésben: vak) vágányra az önálló, teljesértékű nemzetközi szereplővé kiteljesedni hivatott integrációt. Franciaország hozzáállásának kulcsát tehát az Európa-nagyhatalom (Europe-puissance) elképzelés jelenti. Ami legszembeütőbbben – eltekintve attól, hogy egyébként ezt tartalmazza az alapítók által az integrációba mintegy beledolgozott eredeti logika is[32] – ma leginkább az Unió „hatszögesítésére” irányuló francia törekvésekben mutatkozik meg. Más szavakkal: a lakói által „Hexagone”-ként emlegetett franciáon külső ambícióinak európai szintre vetítésében, valamint – ehhez szorosan kapcsolódva – az uniós közegen belül a francia befolyás lehetőség szerint maximálásban jelentkezik. Az Európa-nagyhatalom koncepció a francia integrációs politika, egyúttal pedig Párizs EK/EU-bővítési stratégiájának az állandó, évtizedek óta változatlan mozgatórugója.[33]

A fő csapásirány

Az Európa-nagyhatalom elképzelést szem előtt tartva Franciaország néhány nyilvánvaló tényből indult ki a keleti bővítés kapcsán. A terület- és lélekszám-növekedés, Európának a „történelméhez és földrajzához való visszatérése” objektíven szemlélve erősíti az Unió pozícióját világban. Annak érdekében, hogy ez ne vezessen az EU oly sokat emlegetett felhígulásához, mindenekelőtt a sokaság és heterogenitás kezelésére (vagyis a működőképesség megőrzésére és az integráció eredeti célkitűzéseinek – valamilyen formában történő – továbbvitelére) van szükség. Ez utóbbi szempontból a tizes bővítéshez kapcsolódó nehézségek önmagukban nem jelentettek újdonságot. Miként azt Jacques Delors mondta: „Az egyesítő bővítés mítoszában élünk. Már a legelső bővítésnél láthattuk, hogy az új tagállamok némelyike nem sok érdeklődést mutatott az európai integráció politikai dimenziója iránt. Számomra roppant naivitásnak tűnik azt képzelni, hogy nehézségek nélkül megmaradhatunk az alapító atyák szellemiségének vonalán”.[34]

Valójában a veszély, hogy az integráció úgy feloldódik egy szimpla szabadkereskedelmi övezetben, „mint a cukor egy csésze teában” attól kezdve kísértette Párizst, hogy Nagy-

Britannia benyújtotta csatlakozási kérelmét a Hatokhoz. A brit belépés (első) megvételkor De Gaulle tábornok arra figyelmeztetett, hogy London felvétele megváltoztatná az egész Közös Piac természetét, s egy „irdatlan méretű, amerikai vezetés alatt álló, Amerikától függésben levő atlanti közösség alakulna ki, amely hamarosan magába olvasztaná az Európai Közösséget”. [35] A francia vétót végül feladó Georges Pompidou a kibővült Közösség megnövekedett súlyát méltatta, ám mint mondta: „Nem tagadhatjuk le a problémákat. A világban senki nincs, aki ne némi aggodalommal figyelne egy új gazdasági, pénzügyi, politikai nagyhatalom születését, mely együttműködésre törekszik, de amely egyúttal képes ellenállni is, és eltökélt arra, hogy nem engedi alárendelni magát. Ehhez persze mindenekelőtt arra van szükség, hogy az új és erős Közösségen belül mindenki határozottan kész legyen Európa függetlenségének és egyéniségének kinyilvánítására”. [36]

Nyilvánvaló, hogy ez már akkor sem így volt, miként az sem kérdéses, hogy a 2004-ben belépő új tagállamokhoz – egyelőre legalábbis – közelebb áll az 1973. óta a Közösségen belül konkurens vízióként jelenlevő brit koncepció. A keleti bővítésről folyó francia gondolkodásban természetesen mindvégig szerepelt ez az (újabb tíz) „trójai faló” tényező, a nyolcas-tizes levélírássokra adott chirac-i reakció vehemenciája nyilván nem utolsó sorban ennek tulajdonítható. Mindazonáltal ez a megfontolás nem befolyásolta hátrányosan a közép- és kelet-európai tagállamok felvételével kapcsolatos francia elköteleződést, mégpedig több okból. [37] Elsősorban azért, mert ezen országok csatlakozásának szükségzerűsége mindvégig evidencia volt Párizs számára – geopolitikai, gazdasági, történelmi téren egyaránt –, ami inkább a felvétel gyorsításának irányában hatott volna, ha a működőképességtovábbélést garantáló intézményi reformok nem élveztek volna abszolút elsőbbséget. Éppen az új demokráciáknak az amerikai büvkörből való kivonása, az „európai Európa” iránti kötődésük erősítése vezérelte Mitterrand konföderációs elképzelését, és értelemszerűen ez állt a NATO-val (annak bővítésével) folytatott „versenyfutás” háttérében is. Másodszor azért nem tekintették katasztrófának Párizsban a csatlakozni vágyók atlantizmusát, mert azt idővel orvosolhatónak gondolják. [38] Úgy vélik, hogy a transzatlanti érdek- és értékütközések közelebről való megtapasztalása; az EU erősödő-tudatosuló katonai-védelmi dimenziója; a nem katonai jellegű biztonsági kihívások terén az Unió központi szerepe; valamint a frissen csatlakozók számára kulcsfontosságú szolidaritási mechanizmusok és a politikai szolidaritás közötti kapcsolat (az európai „sorsközösség” oszthatatlanságának) felismerése fokozatosan az eredeti elképzeléseknek megfelelő „egyre szorosabb unió” felé vezet majd az új tagállamokat. Elsősorban pedig azért nem tartotta Franciaország a keleti bővítés során meghatározó szempontnak az atlantista faktort, mert nem jelentett újdonságot. A Párizs által képviselt Európa-nagyhatalom gondolat (az önálló, teljesértékű, politikai-stratégiai Európa koncepciója) már a tizenötös Unióban is erősen kisebbségbe szorult, a Tizek felvétele tehát ebből a szempontból sokkal inkább katalizátort jelent, semmint akadályt.

Miként maradhat meg a kibővült Unió?

Párizs szemében az Unió egzisztenciális-strukturális dilemmáira adott válasz a többsebességes Európa létrehozása (bármilyen terminológia alatt találkozunk is vele: változó geometria, koncentrikus körök, előörs, úttörő országcsoport, megerősített együttműködések, differenciált integráció stb.). A francia Európa-gondolkodásban ez nem valamiféle opcióként értelmeződik, hanem az integráció megmaradásának és további fejlődésének az egyetlen esélyeként van jelen. A fent említett katalizátor-szerepnek köszönhetően éppen a keleti bővítés perspektívájában kristályosodtak ki az erre vonatkozó elképzelések, és váltak – több-kevesebb taktikai érzékkel párosulva – a hivatalos francia Európa-politika sarokpontjává.

A történeti kapaszkodók említésekor a „templomörzés” aktualizált formájaként bemutatott, Hervé de Charette külügyminiszter megfogalmazásában idézett koncepció széleskörű konszenzusnak örvend Franciaországban. A kilencvenes évek közepétől fogva a belpolitikai spektrum két oldaláról párhuzamosan hangoztatja a francia Európa-politika ma élő két legkiválóbb alakja, Valéry Giscard d’Estaing és Jacques Delors. Lényegét tekintve egyik oldalon a bővítésekkel kialakuló „nagy Európa”, a másikon pedig az eredeti integrációs elképzelést továbbörökítő szűk országcsoporthatározott szétválasztásáról van szó.

Mint azt Giscard írja: „Európa dimenzióváltása egyúttal az Európai Unióra vonatkozó projekt természetét is megváltoztatta. Az Európa-térség egyértelműen nem lehet az európai integráció jelen vagy jövőbeni folytatásának megfelelő kerete. Az Európa-nagyhatalom projektje – vagyis az alapítók elképzelése szerint ténylegesen integrált Európáé – nem azonos a másik, egyébként teljesen legitim projekttel, amely az Európa-térség kialakítását célozza. Ez egy másik terv, más célkitűzésekkel. Az első és legfontosabb dolog, hogy világosan meg kell különböztetni a kettőt egymástól”. Ami az egyikhez, illetve másikkhoz hozzárendelt ambíciókat illeti: „Franciaországnak az Európa-térségben nem kell az integráció mélyítésére törekednie, új kompetenciák átruházására vagy a többségi szavazás kiterjesztésére, mely rendelkezések ellene fordulhatnak, és a ratifikálás során elutasításba ütközhetnek a közvélemény vagy a képviselők részéről. Franciaországnak úgy kell tekintenie, hogy az Európa-térség megszervezésének az alapszerződések, a Római Szerződés és az Európai Egységokmány talaján kell történnie, s nem kell az azokban meghatározott kompetenciákon és döntési mechanizmusokon való túllépést erőltetni”. A másik projekt, az Európa-nagyhatalom kizárólag egy szűkebb országcsoporthatározott belül valósulhat meg: „ez nem időrendi alapon definiálható – vagyis nem azokból áll, akik gyorsabban tudnak haladni, mint a többiek –, hanem a politikai akarat szerint: tagjai azok, akik messzebbre szándékoznak menni, mint a többiek. A ’kemény mag’ kizárólag annyiban kész a kibővülésre, amennyiben a benne részt nem vevő országok megváltoztatják az Európai Unióról alkotott elképzelésüket. Ez nem egy kétsebességes Európa, hanem a differenciált politikai akaratok Európája.”[39]

Jacques Delors a maga részéről szintén valahol az Európai Egységokmányban foglaltak környékén határozza meg a kibővült Unió számára felelősséggel meghatározható ambíciók szintjét. Mint mondta: „A Maastrichti Szerződésben szereplő célkitűzések – melyek nekem már akkor, a Tizenkettek számára is túlzónak tűntek – semmi esetre sem képezhetik a Nagy Európa házassági szerződésének alapját. Jobb lenne most azonnal kijelenteni, hogy ambícióink szerényebbek, ám kivitelezhetőbbek, s azután megmutatni, hogy egy pozitív, nem pedig beletörődő megközelítésről van szó”. Szerinte is meg kell különböztetni két projektet, egy geopolitikait és egy politikait. Az első már önmagában is történelmi feladat: „egy nagy gazdasági közösség létrehozása, aminek a szabad kereskedelmen és az ahhoz szükséges szabályozásokon alapuló működése példaértékű lehet a globalizáció körülményei között”. A másik projekt „kettős célt szolgál: az alapító atyák elképzeléseinek továbbvitelét és a politikai cselekvés képességének megteremtését”. [40] Delors úgy véli, hogy „ha a kibővült Európa 2020-2025-re képes lesz konszolidálni a békét a tagállamok között (vagyis a népek közötti kölcsönös megértést, tehát a kisebbségek kérdésének rendezését); ha az Európai Uniót a fenntartható és szolidáris fejlődés keretében alakította, amely képes a globalizáció által felvetett problémákra legalább részleges megoldásokkal szolgálni; végezetül pedig ha mindeközben sikerül megőriznie kulturális sokszínűségét, nos, akkor a történészek visszatekintve azt mondják majd: Európa nyertesként került ki a vállalkozásból. Ami viszont a gazdasági és monetáris uniót, a külpolitikát és a védelempolitikát illeti, ezeket hagyjuk meg azoknak akik hajlandók és képesek rá”. [41]

A hivatalos francia diplomáciában a kilencvenes évek közepe óta világosan tetten érhető ugyanez a megközelítés. Ahogyan azt Moscovici Európa-ügyi miniszter fogalmazta: „A kontinens békéje, a demokrácia, a gazdasági és társadalmi fejlődés – az európai integrációnak ezek az alapvető célkitűzései – biztosabban gyökerezhetnek és szilárdulhatnak meg Európa egészében. De természetesen ennek a kibővült Uniónak máshogy kell működnie ahhoz, hogy sikeresen kezelni tudja tagállamainak számát és sokszínűségét. Bizonyos értelemben nem kényszerülünk a bővítés és mélyítés közötti választásra, a kettőt párhuzamosan hajthatjuk végre. Ehhez azonban el kell ismernünk: nem minden ország vesz részt ugyanazokban a politikákban, ugyanabban az ütemben. Mert mit is mond Jacques Delors? Azt, hogy a kibővített Európában szükség van egy előrsre, egy középpontra, ami Európa motorja lesz. Teljesen igaza van. Mindenképpen biztosítani kell a lehetőséget, hogy azok a tagállamok, amelyek messzebb kívánnak menni, ezt megtehesék.”[42]

Két rövid megjegyzés erejéig érdemes kitérni a fentiekben vázolt hosszú távú francia koncepció és annak hivatalos megjelenítése közötti kapcsolatra. Párizs gondosan ügyel rá, hogy a plurális és szektorális „megerősített együttműködések” formulákat, azok hatékonyság-növelő szerepét, illetve nyitott jellegét hangsúlyozza. Megelégedve annak időnkénti jelzésével, hogy ezen kooperációs körök metszéspontjából természetesen kialakulhat egyfajta élcsapat. A másik oldalon viszont következetesen beleesik ugyanabba a csapdába: össz-uniós tehetetlenkedés esetén előrs kialakításával kezd fenyegetőzni. Ezáltal – mint arra Jacques Delors több ízben figyelmeztetett – „egy alapvető, Európa jövője szempontjából létfontosságú kérdést pillanatnyi taktikai vitává silányít. Amivel csak azt éri el, hogy lealacsonyítja, sőt akár el is lehetetleníti azokat a gondolatokat, melyek Európa számára mindig is a továbblépést biztosították”.[43]

Mindennek dacára egyértelmű, hogy a francia Európa-politika mélyén a Giscard és Delors által felvázolt kétprojektes elképzelés áll. Párizs semmilyen más módon nem tudja ugyanis feloldani az őt már jó ideje – korántsem csupán a mostani tizes bővítés folytán – gúzsba kötő ellentmondást. Vagyis azt a helyzetet, amiben az egyik oldalon a jelen integrációs fok nem elegendő az Európa-nagyhatalom elképzelés megvalósításához (Európa teljesértékű, autonóm nemzetközi szereplővé válásához), a másikon viszont az integráció össz-uniós szintű mélyítése automatikusan ennek az Európa-nagyhatalom koncepciónak a kisebbségbe kerülését eredményezné. Az egyetlen megoldás tehát az „együtt élni akarás” (vouloir vivre ensemble) és az „együtt tenni akarás” (vouloir agir ensemble) kettéválasztása. Más szavakkal: a külvilághoz való viszony passzív és aktív elemeinek a résztvevők politikai akarata alapján történő elkülönítése. Európa-térség már önmagában („az egymásrataltság kezelésének laboratóriumaként”) is modellt jelent más regionális tömörülések számára. Ahhoz azonban, hogy a nemzetközi kapcsolatokban a valódi multilateralizmusnak kedvező kiegyensúlyozottabb erőter alakuljék ki, Európa-nagyhatalom megjelenésére és aktív szerepvállalására is szükség volna.

Jól látható azonban, hogy uniós körben jelenleg a távlati francia stratégiával ellentétes folyamat zajlik: a lényegi kérdésekben megosztott nagy Európa szintjén kierőltethető mélyítések szorgalmazása. Ilyen körülmények között Párizs részéről az ebben rejlő lehetőségek maximálására, illetve az adott kereteken belül a rugalmassági elv mind teljesebb térhódítására helyeződik a hangsúly. S határozottan nem a huszonötös-harminc-negyvenes Unió érdemi szuverenitás-átadásokhoz (következésképp a francia Európa-nagyhatalom koncepció óhatatlan kisebbségbe kerüléséhez) vezető mélyítésére. Tudván, hogy a jövőbeni történések nyomása alatt – az alkotmány-ratifikálások, további bővítések és azok ratifikálása,

az új szerződésben foglalt irreális célkitűzések megvalósítása során jelentkező akadályok, illetve az ott lazább formában szereplő integrációs mechanizmusok szorosabbra fonásának szükségessége folytán – előbb-utóbb úgymint napirendre kerül majd a két projekt szétválasztásának elodázhatalansága.

Mint azt az integrációt „kitaláló” Jean Monnet mondogatta előszeretettel: „Nincsenek túl korai gondolatok. Csak megfelelő pillanatok vannak, amiket tudni kell kivárni”.

A szerző biztonságpolitikai kutató. Az Európai Unió politikai-stratégiai dimenziója, illetve a transzatlanti kapcsolatok tárgykörében született írásai mellett szerzője „A francia Európapolitika prioritásai” (SVKI Védelmi Tanulmányok, 2000.); valamint „Franciaország: a nagyhatalmi illúzióktól az ambíciók európaizálásáig” (Nemzeti identitás és külpolitika 2. kötet, szerk. Kiss J. László, TLA, 2004.) című tanulmányoknak.

[1] Erről bővebben: Béatrice Majza, „La France et l’élargissement de l’Union européenne à l’Europe balkanique, médiane et du Sud-Est”, *Annuaire français des relations internationales*, vol.3, 2002., pp 447-460 ; továbbá Florence Deloche, „La France et l’élargissement à l’Est de l’Union européenne”, *Etudes du CERI (Centre d’Etudes et de Recherches Internationales)* n°46, 1998. október.

[2] Discours de M. François Mitterrand devant le Parlement européen, 1989. október 25.

[3] Allocution de vœux de M. François Mitterrand, 1989. december 31.

[4] Az 1989. december 31-i újévi köszöntő kapcsán Mitterrand azt nyilatkozta: „Senkinek nem beszéltem róla, egymagam készítettem el a nyilatkozatomat a Latché-ban töltött három nap során. Azt akartam, hogy a bejelentés meglepetésként érkezzen, s hogy elkerüljem a számtalan ellenvetést, amiket egy előzetes konzultálás óhatatlanul felszínre hozott volna”. Pierre Favier, Michel Martin-Roland, *La décennie Mitterrand. Les défis (1988-1991)*, Párizs, Le Seuil, 1996, p. 225.

[5] Interview accordée par M. François Mitterrand à Radio France Internationale, 1991. június 12.

[6] Discours prononcé par M. François Mitterrand à l’invitation de la « Berliner Press Konferenz », Berlin, 1991. szeptember 19.

[7] Interview accordée par M. François Mitterrand à l’Expansion, 1991. október 17. (n°414).

[8] Azok számára, akik netán nem azonosították volna be Bonnt, Mitterrand pontosította: „Ma egyébként olvastam a sajtóban a német köztársaság elnökének, von Weizsacker úrnak egy nyilatkozatát, aki azt mondta, hogy Németországnak szüksége lesz a partnereire és nem tudja egymaga viselni a terheket”. Conférence de presse de M. François Mitterrand au Palais de l’Elysée, 1991. szeptember 11.

[9] Az említett beszélgetésre 1992. március 26-án került sor. Jacques Delors, *Mémoires*, Plon, Párizs, 2004, p. 377. Ezt a meggyőződését egyébként Delors jóval később is megerősítette, amikor 2000-ben úgy nyilatkozott: „Anélkül, hogy nosztalgiázni szeretnék, jómagam azon

kevesek közé tartozom, akik szerint a François Mitterrand által 1989. december 31-én tett konföderációs javaslat helytálló volt”. Intervention de Jacques Delors, Europartenaires, Párizs, 2000. január 13.

[10] Interview avec M. Alain Juppé, Le Monde, 1993. március 6.

[11] Conférence de presse conjointe du ministre des Affaires étrangères, M. Alain Juppé et de son homologue hongrois, M. Jeszenszky, Budapest, 1993. július 13.

[12] Déclaration de politique générale de M. Edouard Balladur devant l’Assemblée nationale, Párizs, 1993. április 9.

[13] Décision 93/728/PESC du Conseil relative à une action commune sur la conférence de lancement du Pacte de stabilité en Europe - JO L 339 du 31.12.1993 ; Conférence de lancement du Pacte de stabilité , Bulletin de l’UE 5-1994 (1.3.2.); Décision 94/367/PESC du Conseil relative à la poursuite de l'action commune adoptée par le Conseil sur la base de l'article J.3 du traité sur l'Union européenne concernant la conférence de lancement du Pacte de stabilité - JO L 165 du 1.7.1994.

[14] Déclaration politique adoptée à l'issue de la conférence finale sur le Pacte de stabilité en Europe et liste des accords et arrangements de bon voisinage et de coopération, Bulletin de l’UE, 3-1995 (1.4.4. és 2.2.1.).

[15] Déclarations de M. Jacques Chirac, Varsó 1996. szeptember 12., Budapest, 1997. január 16., Prága, 1997. április 3.

[16] „EU’s real target to move East: 2002”, International Herald Tribune, 1997. január 23.

[17] Déclaration de M. Jacques Chirac, Varsó 1996. szeptember 12. A francia államfő minden valószínűség szerint arra az 1989. november 8-án, az Institut français des relations internationales (IFRI) rendezvényén elmondott beszédére utalt, amelyben valóban úgy fogalmazott: „mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy az európai építkezés egyrészt ne gyengüljön meg, másrészt ne korlátozódjék Európa nyugati felére”.

[18] Déclarations de M. Jacques Chirac, Budapest, 1997. január 16.

[19] Deloche id. mű, pp 25-26.

[20] Hervé de Charette, „L’Europe nouvelle”, Le Figaro, 1995. december 20.

[21] Programme de travail de la Présidence française de l’Union européenne, 1er juillet – 31 décembre 2000.

[22] A francia elnökség eredményeihez ld. Alain Barrau, Rapport d’information sur le bilan de la présidence française, Assemblée nationale, 2001 január 31.; továbbá Christian Lequesne, „Bilan du sommet de Nice (II), La présidence française de l’Union européenne: une réponse terne au défi de l’élargissement”, Annuaire français des relations internationales, vol.2, 2001., pp 473-477.

[23] Lequesne, id. mű p. 476. A jelző mindenekelőtt Párizsnak a német-francia paritás megbonthatatlanságához való irracionális ragaszkodására vonatkozik.

[24] Conclusions de la Présidence, Conseil européen de Nice, 2000. december 7-10.

[25] A levelekről bővebben: Quentin Peel-James Harding- Judy Dempsey-Gerard Baker-Robert Graham, „The Plot That Split Old and New Europe”, Financial Times, 2003. május 27.

[26] Erről ld. a szerző „Franciaország és az iraki háború: egy karteziánus következetességgel végigmenedzselt válság anatómiája” c. kéziratát, amely Andor László-Tálás Péter-Valki László, Irak - háborúra ítélve c. könyvében (Zrínyi Kiadó, 2004.) került felhasználásra.

[27] Conseil européen extraordinaire, Conférence de presse de M. Jacques Chirac, Brüsszel, 2003. február 17.

[28] Yves Clarisse, La remontrance de Chirac fait l'effet d'une bombe dans l'Union, Reuters, 2003. február 18.

[29] Thierry Noir, „Valéry Giscard d'Estaing soutient Jacques Chirac”, La Provence, 2003. február 21.

[30] Mme Guigou critique „l'attaque humiliante” de M. Chirac contre les pays candidats, AP, 2003. február 19.

[31] Érdemes megjegyezni, hogy az újonnan csatlakozók eleve sem voltak az önálló, politikai-stratégiai Európa elkötelezett hívei, illetve hogy Párizs értelmezésében ez az idegenkedés csupán átmeneti, az európai „szocializációs folyamat” során feloldható akadály. Ehhez lásd: Gilles Andréani, „Atlantistes aujourd'hui, Européens demain?”, Pouvoirs n°106 (Les nouveaux Etats de l'Union), 2003, pp 57-67; illetve Michel Foucher, „Are the New Members of the EU closer to Washington than Brussels?”, Franciaország lettországi nagykövetének előadása a Centre d'Etudes et de Recherches Internationales és a German Marshall Fund of the United States and NATO által közösen rendezett „Transatlantic Tensions” elnevezésű konferencián, Párizs, 2004. február 3-4.

[32] Ehhez és a kapcsolódó kérdésekhez lásd a szerző Népszabadság Online-on megjelent cikkeit (pl. „Lenni vagy nem lenni”, „Uniós jövőforgatókönyv a múltból”, 2004. április 26. és május 10.); „Kinek mit ér Európa?” c. írását (Magyar Narancs, 2004. szeptember 28.); továbbá „Az európai biztonság- és védelempolitika néhány elméleti-gyakorlati vetülete” c. tanulmányát (Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai, 2. kötet, SVKK-Chartapress, 2004.).

[33] Erről bővebben: Daniel Colard, „Les choix européens de la France”, Annuaire français des relations internationales, vol.1, 2000., pp 305-319.

[34] Audition de M. Jacques Delors devant la Délégation du Sénat pour l'Union européenne, 2000. április 5.

[35] Conférence de presse du président Charles de Gaulle, 1963. január 14.

[36] Message du président Georges Pompidou au Parlement au sujet de l'organisation d'un référendum sur l'Europe, Párizs, 1972. április 5.

[37] A vonatkozó francia nézetek kiváló összefoglalóját adják a bővítéssel foglalkozó parlamenti jelentések. René André, Rapport d'information sur l'élargissement de l'Union européenne à dix pays candidats, Assemblée nationale, 2003. április 8.; Jean-Bernard Raimond, Rapport d'information sur le nouvel élan du processus d'élargissement après Nice, Assemblée nationale, 2001. május 21.

[38] Ld. 31. lábjegyzet.

[39] Valéry Giscard d'Estaing, „Manifeste pour une Europe fédérative”, Revue des Affaires Européennes, 95/1, 1995. január 11.

[40] Intervention de M. Jacques Delors, Europartenaires, Párizs, 2000. január 13.

[41] Jacques Delors, La construction européenne hier, aujourd'hui et demain, intervention à l'Académie des sciences Morales et Politiques, Párizs, 2004. január 5.

[42] Discours de M. Pierre Moscovici devant le Conseil économique et social, 2000. június 28.

[43] Jacques Delors, La construction européenne hier, aujourd'hui et demain, intervention à l'Académie des sciences Morales et Politiques, Párizs, 2004. január 5.

(Vincze Hajnalka, Franciaország és az EU keleti bővítése, avagy a templom őrzőjének dilemmái, Európa 2002, 2004/4, 39 475 karakter)